

ISPARTA İLİNDE SANAYİNİN GELİŞİMİ ve YAPISI

Development and Structure of Industry in the Isparta Province

Kadir TEMURÇİN

*Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Isparta
k.temurcin@mailcity.com*

Özet: Araştırma alanı, Akdeniz Bölgesi'nin Antalya Bölümü'nün kuzeyinde Göller Yöresi'nde yer almaktadır. Isparta ilinde sanayi faaliyetleri Selçuklulardan başlamak üzere pamuklu ve yünlü dokumacılık yanında kunduracılık, tabakçılık gibi önemli sanayi kollarından oluşmakta ve 19. yüzyıl sonlarında ilkel yöntemlerle küçük işletmelerde gülyağı üretilmekteydi. Isparta ilinde yörenin yün ipliği ihtiyacını karşılamak üzere kurulan Isparta İplik Fabrikası ile (1924) birlikte I. Sanayi Plânına göre işletmeye açılan Keçiborlu Kükürt Sanayii (1934) ve Isparta Gülyağı Fabrikası (1935) hizmete giren ilk büyük işletmelerdir. Ancak ilde sanayi faaliyetleri, 1970'li yıllardan sonra tarımda meydana gelen gelişmeler nedeniyle özellikle 1980'den sonra ivme kazanmıştır. 1992 yılında hizmete açılan organize sanayi bölgesiyle birlikte de işletmeye açılan tesis sayısı 187'ye ulaşmıştır. Bu tesislerin büyük bir bölümü Isparta şehri ve çevresinde; İstanbul, Eğirdir ve Antalya karayolları üzerinde, Isparta çayı kenarında ve küçük sanayi siteleri ile organize sanayi bölgesinde toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Isparta, Sanayi, Ekonomi, Tarihsel Gelişim.

Abstract: Study area is located on Göller district which is on the north of Antalya sub-region in Mediterranean region. In the study area, shoe making and tanning, together with cotton and wool textile, have consisted of important work forces since Seljuk period. In the ends of 19th century, roseoil started to be produced in small scale establishments. Keçiborlu sulphur enterprice (1934), Isparta roseoil factory (1935) which are factories suggested by first industrial plan, together with Isparta thread factory which was established to meet the districts woolen thread needs in 1924, are of big scale factories in Isparta province. The industrial activities in the province have got momentum since 1980, because of developments in agriculture after 1970's. The number of establishments in operation, including establishments in organized industrial district which began to operate in 1992, are 187. Most of industrial establishments are in Isparta city and its environments; these industrial establishments are found on the way of Isparta, Eğirdir, Antalya, by Isparta stream and in the small scale industrial estate.

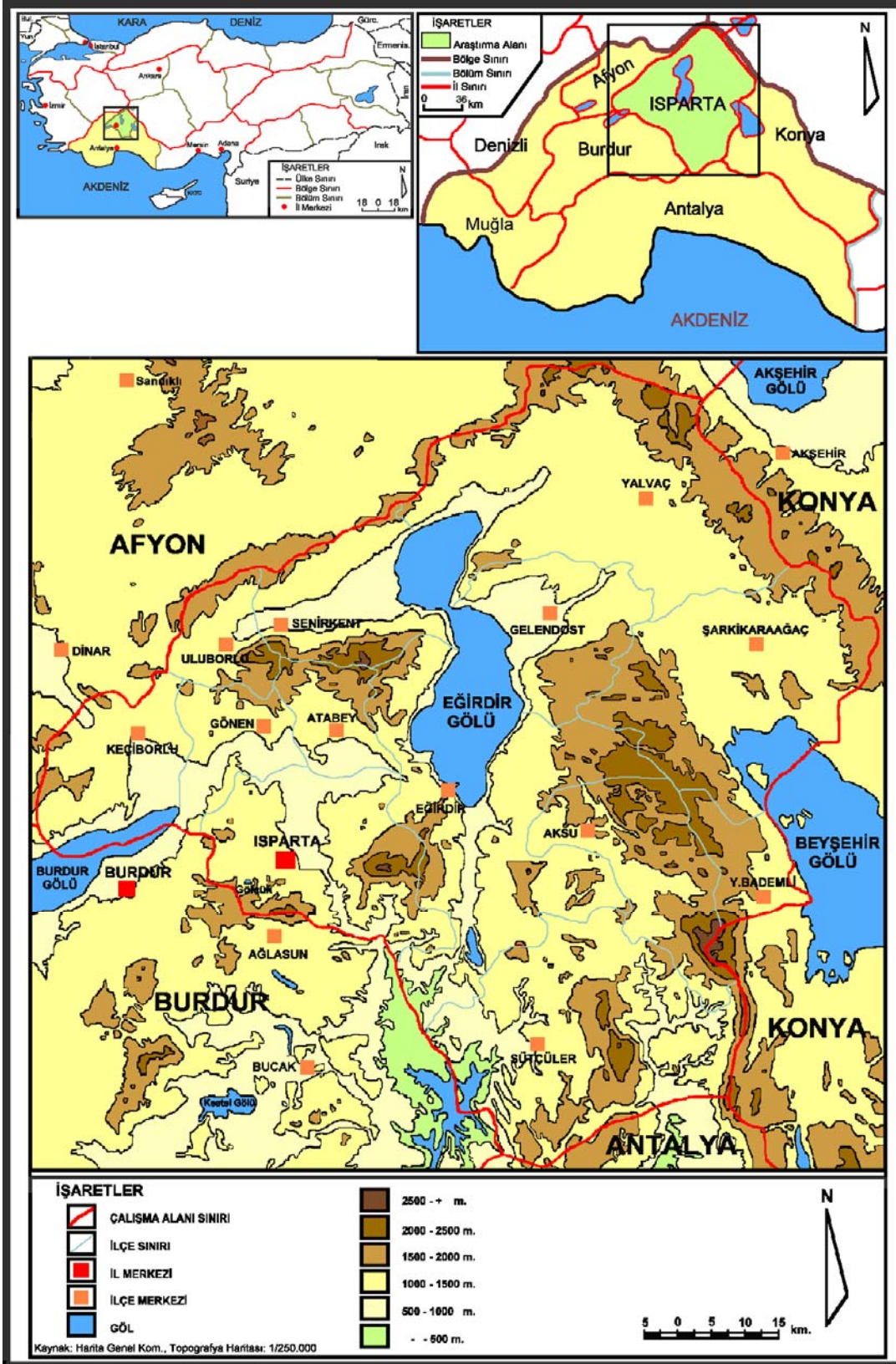
Key Words: Geography, Isparta, Industry, Economy, Historical Development.

Teslim, Haziran 2004; düzeltme, Temmuz 2004; kabul, Eylül 2004.

Initial submission, June 2004; revised submission, July 2004; Final acceptance; September 2004.

1. Giriş

Araştırma alanı, ülkemizin Akdeniz Bölgesi'nin Antalya Bölümü'nün kuzeyinde Göller Yöresi'nde yer almaktadır. Isparta ili, kuzey ve batıdan Afyon ili, kuzeydoğu, doğu ve güneydoğudan Konya ili, güneyden Antalya ili, batı ve güney batıdan ise Burdur ili ile çevrilidir (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma alanının yer ve sınırları.

Cumhuriyet öncesi dönemde ülkemizde çoğunlukla küçük ölçekli sanayiler yaygındı. İlkel yöntemlerle üretim yapan bu tesisler atölye tipi üretime dayanmaktaydı (Mutluer; 1995:13). Isparta ilinde halkın el sanatlarıyla üretim yapması, özellikle dokumacılık ve iplik boya atölyelerinin yaygın olması ve 19. yy. sonlarından başlayarak gülyağı üretimi ile halı dokumacılığının artması, söz konusu sanayi mallarının artmasına neden olmuştur.

Isparta ilinde cumhuriyetten önce olduğu gibi, cumhuriyetten sonra da sanayi faaliyetleri çoğunlukla tarımsal hammaddelere dayalı olarak gelişmiştir. 1970'li yıllardan sonra DSİ ve Köy Hizmetleri tarafından hizmete açılan sulama projeleriyle sulu tarım alanlarının artması, entansif tarım tekniklerinin uygulanması ve tarımdaki diğer gelişmeler sonucu ticarî değeri yüksek ürünler kuru tarım ürünlerinin yerini almaya başlamıştır. Bu durum özellikle 1980'li yıllardan sonra bazı ürünlerin (elma, kiraz, vişne, şekerpancarı,...) Türkiye ölçüsünde önem kazanmasına neden olmuştur. Bundan dolayı Isparta ilinde başta tekstil sanayii olmak üzere kozmetik sanayii, gıda sanayii ve orman ürünleri sanayii başlıca sanayi sektörlerini oluşturmaktadır. Sanayi tesisleri, başta Isparta şehri olmak üzere Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi, Yalvaç ilçe merkezi, Keçiborlu ilçesi'nde yoğunluk kazanmıştır.

8 933 km² yüzölçüme sahip Isparta ilinin 2000 yılı itibariyle nüfusu 513 681'dir (DİE, 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı). Çalışan nüfusun %56.9'u tarım, %30.3'ü hizmet ve %12.8'i ise sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Araştırma alanında gerek nüfus ve gerekse ekonomik faaliyetler depresyon alanlarında yoğunluk göstermektedir. Sanayi tesislerinin de hemen tamamı depresyon alanlarında yer alan yerleşim birimlerinde toplanmıştır.

Sanayi coğrafyası çalışmalarında istenilen bilgi ve görüşler iki grupta ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi; bir sanayi kolunun incelenmesi, ikincisi ise; bir sanayi alanının veya bölgesinin irdelenmesidir (Tümertekin; 1958: 10). Bu araştırmada Isparta ilinde sanayi faaliyetleri üzerinde durulmakta ve sanayinin tarihsel gelişimi incelenmektedir.

Isparta ilinde sanayinin gelişimi; Selçuklu döneminden başlamak üzere cumhuriyet dönemine kadar çeşitli yazılı kaynaklardan, cumhuriyetten sonra ise Devlet İstatistik Enstitüsü (1927, 1964, 1980, 1992 Sanayi Sayımları, bazı yıllardaki Yıllık İmalat İstatistikleri), Sanayi ve Ticaret Odası ve İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü'nden elde edilen verilerden yararlanarak irdelenmiştir.

2. Cumhuriyet Öncesi Sanayi

Araştırma alanı geçmişte hayvancılık yapan göçebe topluluklar (ki bunlar az da olsa tarımsal üretimde bulunmuşlar) ile yaylacıların geçim alanı olmuştur. Bu tarımsal faaliyetlerden elde edilen yün, kıl ve deri gibi yan ürünler yörede el sanatlarının gelişmesine neden olmuştur. Ayrıca Isparta ilinde üretilen kenevir, pamuk ve haşhaş gibi tarımsal ürünler de sanayi hammaddesi olmuştur.

Selçuklular zamanında Göller Yöresi'nde el sanatları oldukça yaygındı. Bu el sanatlarının başında kunduracılık, haffaflık¹, pamuklu ve yünlü dokumacılık, mutafık², urgancılık³, keçecilik⁴, çancılık, saraçlık ve semercilik bulunmaktaydı. Bu sanat dalları ile uğraşan kişiler ise genellikle şehir ve kasabalarda yaşamaktaydı (Güllü, 1937:484-486). Çalışma alanında eskiden beri her dönemde tabaklığın önemli oluşu kunduracılığın, dikiciliğin⁵ ve haffaflığın iktisadî değer kazanmasında etkili olmuştur.

Bu dönemde Göller Yöresi'nin iktisadî hayatında önemli rol oynayan diğer bir el sanatı da halı dokumacılığıdır. Avrupa halı piyasasında Yomut halıları diye bilinen ve Isparta yöresine, yörükler tarafından getirilen bu halıların, Hamitoğulları döneminde Isparta ve çevresinde dokunduğu bilinmektedir (Aksu, 1936:445-447).

15. ve 16. yy'da Isparta Sancağında katran elde edilen ocakların bulunduğu, bir iki yerde değirmen taşı yapıldığı ve Baradız'da (Gönen-Gümüşgün) bir tuzla bulunduğu kayıtlarda yer almaktadır. Ortaçağ teknolojisinde önemli bir yeri olan su değirmenlerinin de yörede bulunduğu tahrir defterlerinden elde edilen kayıtlardan anlaşılmaktadır. 1568 yılında Gönen'de 9, Keçiborlu'da 7, Örkenez'de (Bağkonak) 13, Sav'da (Isparta-Merkez) 12 ve Bavlü'da (Sütçüler) 5 su değirmeni bulunmakta idi (Arıkan, 1988:113-114).

Isparta Sancağında tahıl öğütülen değirmenlerden başka özellikle kasaba merkezlerinde sabunhane, tahunhane (yağ değirmeni) ve boyahane gibi iş yerleri bulunmaktaydı. Nitekim Uluborlu, Gönen ve Barla'da sabunhaneler, Uluborlu ve Keçiborlu'da tahunhaneler, Gönen, Isparta (Merkez), Eğirdir ve Yalvaç'ta boyahaneler yoğunluk kazanmıştı (Arıkan, 1988:115).

Tahrir defterlerinde kayıtlı olan boyahane vergilerinden boyacılığın ve tekstil üretiminin, Anadolu'daki dağılımı tespit edilmiş ve Isparta Sancağında bulunan boyahanelerin Kayseri, Adana, Tokat, Çorum, Merzifon gibi bazı merkezlerdeki boyahanelerden daha küçük olduğu ortaya çıkmıştır (Faroqhi, 2000:180-181).

Katip Çelebi Seyahatnamesinde, 17. yy'da Isparta Sancağının birçok kasabasında boyahanelerin bulunduğu belirtilmektedir.

15. ve 16. yy'larda Isparta (Merkez), Eğirdir, Uluborlu ve Gönen'de boğası⁶ denilen ince pamuklu dokuma yapımı oldukça gelişmiştir. Dokunan bu boğasılar İstanbul ve çevresinde, Tuna iskelelerinde, Lehistan, Erdel ve Macaristan'da alıcı bulmuştur (Arıkan, 1988:115).

Çizelge 1. Isparta sancağı merkezi için boğası damga resmi teklifleri (akçe)

Yıllar	1523- 1524	1524- 1525	1525- 1526	1526- 1527	1560- 1561	1619- 1622	1647- 1650	1652- 1654	1659- 1660
Damga resmi teklifleri	39.190	36.190	38.352	37.518	173.333	220.000	273.333	313.333	313.333

Kaynak: Faroqhi, 2000:388.

16. ve 17. yy'larda tüccarlar boğası damgası denilen bir vergi ödemektedir. Isparta Sancağında 1523 ile 1527 yılları arasında boğası vergisi için yapılan teklifler, 36 000-40 000 akçe arasında iken daha sonraki yıllarda boğası damga vergisinde teklif miktarının artış gösterdiği görülmektedir (Çizelge 1). 1560-1561 yılında Isparta Sancağı boğası damgası için üç yıllık sözleşme karşılığı 400 bin, 420 bin ve son olarak da 520 bin akçelik teklifler verilmişti. Bu pamuklu bez satışları üzerinden bir yıl boyunca alınacak vergilerin sırasıyla 133 333, 140 000 ve 173 333 akçe değerinde sayıldığı anlamına geliyordu. 1560-1561'de hazineye 114 753 akçe ödenmiş olması, bu büyüklükte ödemelerin Isparta Sancağından yapıldığını göstermekte idi (Faroqhi, 2000: 163-164). 1647-1650 dönemi için aynı kaynaktan gelen gelir yılda 273 333, 1659-1660 dönemi için de 313 333 akçeyi bulmuştur (Çizelge 1).

Yörede imal edilen ve işlenen boğası ve astar dokuma gibi malların boyut, şekil ve kalitesi ile ilgili belli kurallar vardı. Fakat bazen bu kurallara uymayanların da bulunduğu bazı kayıtlarda belirtilmektedir. Örneğin, Bursa şer'iyeye sicillerinde; "Isparta Sancağı kadınlarına 913 Cemaziyulâhır (1507) yıl günü ile yazılan bir fermanla <bura cellahlarının boğasını normal 7.5 arşun ve astarı 8 arşundan kısa boya düşürdüklerinin şikâyet edildiği, Divan-ı Hümayunda toplanan kimselerin bu eksikliği tespit ettikleri> kaydolunarak, normal uzunlukta işlenmesine dönülmesi istenmekte idi" (Akdağ, 1999:152). Ayrıca Isparta şehrinde özellikle XV. yy'ın sonlarına doğru dericilik, tabakçılık ve kavaflik da önemli gelişme göstermiştir (Arıkan, 1988:115).

1868 Konya Vilâyet Salnamesi verilerine göre kasabalarda ve özellikle Isparta şehrinde her çeşit bez, astar, havlu, alaca, çeyiz, ipek ve yünlü dokumacılık ile kundura, pabuç, sahtiyan⁷ işlemeciliği, sarraçlık, hayvanlar için koşum takımları⁸ ile tarım araçları sanayileri bulunmaktadır.

19. yy.'ın sonlarında Anadolu'nun hemen her bölgesinde halı dokumacılığı ile uğraşan kadın ve kızlar bulunuyordu. 25 000 nüfuslu Uşak şehrinde 1 500 kadar halı tezgâhı vardı. Tezgâh başına 4 işçi hesabı ile toplam 6 000 nüfus halı imali ile uğraşmaktaydı. Buna göre nüfusun %24'ü halı dokumacılığı ile geçiniyordu. Aynı oran Gördes, Kula, Borlu (Uluborlu), Isparta kasabalarında da mevcuttur (Ökçün, 1997).

Eskiden beri Türklerin iktisadi hayatında ön plâna çıkmış olan halıcılık, 19. yy.'ın sonlarına doğru kendi yüksek vasıflarını koruyamamış daha ziyade ticari bir önem kazanmıştır. Yabancı piyasalarda şark halısına olan isteğin artması ile birlikte halı imalâtının teşkilâtlandırılması halıcılığın ilerlemesine yardımcı olmuştur. 1908 yılında halı ticaretiyle uğraşan altı müessesenin katılımıyla İzmir'de kurulan Şark Halı Şirketi (The Oriental Carpet Manufacturers Ltd.) İzmir, Sivas, Isparta ve Maraş gibi önemli halıcılık merkezlerinde imalathaneler ve acenteler oluşturmuştur. İmalat dışardan alınan siparişlere, aranan motif ve modellere göre ayarlanmıştır (Eldem, 1994: 85). Bunlardan Isparta, Uşak ve Sivas halıları ülkemizdeki kaliteli halıların başında geliyordu. Isparta halısı cm²'ye 22x28 ve cm²'ye 24x32 düğüm atılarak dokunmaktaydı ve Avrupa pazarlarında rağbet görmekteydi (Ökçün, 1997).

Şark Halı Şirketi raporlarına göre; 1910-1913 yılları arasında Ege Bölgesi ve çevresinde toplam 8 165 tezgâhta 25 257 işçi halı dokumaktaydı. Bu tezgâhlarda ise 456 000 m² halı imal edilmişti. Halı dokunan merkezler içinde Isparta, Uşak ve Kula önde gelmektedir. Isparta ve

Eğirdir’de toplam tezgâh sayısı 2 660, işçi sayısı ise 7 981 kişidir. Bu tezgâhlarda 132 000 m² halı dokumuş ve bu halılardan da toplam 12.3 milyon kuruş gelir sağlanmıştır. Bu dönemde Ege Bölgesi’ndeki tezgâh sayısının %33’ü, işçi sayısının %32’si ve dokunan halının ise %29’u Isparta ve Eğirdir’de bulunmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Ege Bölgesi ve çevresinde halıcılık faaliyeti (1910-1913)

Kazalar	Tezgâh sayısı	İşçi sayısı	Miktar (1000 m ²)	Değer (mil. krş.)
Uşak	1.175	5.500	150	16.9
Simav	380	1.120	23	1.8
Gördes	800	2.700	60	6.8
Demirci	600	1.356	31	3.8
Kula	1.500	3.800	35	4.7
Isparta	2.160	6.481	117	11.0
Eğirdir	500	1.500	15	1.3
Burdur	800	2.400	22	2.2
Buldan	250	400	3	1.5
Toplam	8.165	25.257	456	50.0

Kaynak: Eldem, 1994: 86.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa tezgâhlarında seri ve ucuz olarak dokunan mallar karşısında Osmanlı mallarının rekabet şansı düşmesine karşılık el dokumacılığı, Isparta ve çevresinde hâlâ yapılmaktaydı. 1910 ve 1913 yılları arasında Isparta ve Burdur yöresinde el dokumacılığı yapılan 4 950 adet tezgâhta toplam 2 160 ton iplik kullanılmıştır. Yine bu tezgâhlarda dokunan 13 milyon m² astar ve bezden 28 milyon kuruş gelir elde edilmiştir (Eldem, 1994:88).

Bu dönemde ayrıca yörenin ve Isparta şehrinin iktisadî hayatında önem taşıyan diğer bir ekonomik faaliyet tabaklıktır. Isparta ilinde yetiştirilen hayvanların derilerinin işlendiği bu tesisler, Isparta şehrinin içinden geçen Isparta çayının kenarında Yenice ve Keçeci mahallesinde bulunmaktadır. Bu tabakhaneler ilkel şartlar altında basit şekilde yapılmış havuz, dibek ve tezgâhlardan oluşmaktaydı. 19. yy. sonu ve 20. yy. başlarında faal imalathane sayısı 57 ve çalışan kişi sayısı da 150-200 kişi arasındaydı. Ayrıca derinin terbiye yapılmasına yarayan sumak, palamut ve meşe kabuğu gibi ürünler de Isparta yöresinden sağlanmaktaydı. Tabakhanelerde sahtiyan, vaketa, liso, taban astarı ve kösele imal edilmekteydi. İmal edilen sahtiyanların %70’i Avrupa’ya, %25’i de İzmir ve İstanbul’a gönderilmekteydi (Dilmen, 1937: 529-530).

Çalışma alanında 1890’lı yıllardan itibaren ilkel yöntemlerle üretime geçen diğer sanayi ise kozmetik sanayiinin bir kolu olan gülyağı imalathaneleridir. Gülyağı üretimi, 20. yy’ın başlarında gül üretim miktarına bağlı olarak Isparta ve çevresinin en önemli sanayisi haline gelmiştir. Balkan savaşlarından önce gülyağı üretimi önemli ölçüde artarak yılda 400-500 kg’a ulaşmıştır. Savaş yıllarında düşen üretim sonraki yıllarda tekrar yükselmiştir (Yurt Ans., 1984: 3556).

Batı Anadolu’nun tarım ürünlerini değerlendirmek ve İzmir’in ticari hayatını canlandırmak amacıyla Osmanlı hükümeti 1856 yılında İzmir-Aydın arasında demiryolu yapmak üzere İngilizlere imtiyazlar vermiştir. 1866 yılında tamamlanan bu hat, 1881’de Kuyucak’a, 1882’de Sarayköy’e, 1889’da da Dinar’a kadar uzanmıştır (Kurmuş, 1974:51-52; Mutluer, 1995:85).

Bu yıldan sonra Isparta ve çevresinde üretilen ürünler at, katır ve deve gibi yük hayvanlarının üzerinde Dinar’a ve oradan da demiryolu ile İzmir’e ulaştırılmakta idi. Ancak 1912 yılında yapılan Dinar-Eğirdir demiryolu Keçiborlu üzerinden Eğirdir’e, 1936 yılında ise bu hat üzerinde bulunan Bozanönü istasyonundan Isparta şehrine demiryolu ulaşmıştır. Böylece üretilen ürünler İzmir’e bu yolla daha çabuk taşınmaya başlanmıştır.

3. Cumhuriyet Sonrası Sanayi

“Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de endüstri, örgütlenme düzeyi, üretim çeşitleri ve kullanılan teknik olanaklar bakımından oldukça ilkel bir yapıya sahipti” (Kara, 1982: 105). Araştırma alanında da sanayi, daha önceki dönemlerde olduğu gibi cumhuriyetin ilk yıllarında da genelde ev ve atölye tipi küçük işletmelerden oluşmaktaydı. Bu işletmeler de, dokumacılık, tabaklık, urgancılık, semercilik, mutafılık, keçecilik, iplik boyahaneleri gibi çok çeşitli meslekleri barındıran ve çalışanların sayıları da birkaç kişiyi geçmeyen imalathanelerdi.

1927 sanayi sayımı sonuçları incelendiğinde; Isparta ilinde 898 işletme bulunmakta ve bu işletmelerde 3 729 kişi çalışmaktadır. Bu dönemde sayımı yapılan işletmelerinin 528’i (%58.8) gıda sanayisine, 180’i (%20) maden ve metal işleme sanayisine aittir. Bu sanayi kollarını sırasıyla dokuma

ve giyim, orman ürünleri, inşaat, kimya, kâğıt ve basım sanayileri izlemektedir. Buna karşın imalat sanayisinde çalışan 3 729 kişinin %50.7'si dokuma ve giyim sanayisinde çalışmaktadır. Dokuma ve giyim sanayisini ise sırasıyla gıda, maden ve metal işleme ve orman ürünleri sanayileri takip etmektedir (Çizelge 3).

Çizelge 3. Isparta ilinde sanayi kollarına göre işletme ve çalışan sayıları (1927)

Sanayi kolları	İşletme sayısı	%	Çalışan sayısı	%
Gıda sanayii	528	58.8	1116	29.9
Maden işletmesi ve metal işleme sanayii	180	20.0	376	10.0
Dokuma ve giyim sanayii	99	11.0	1890	50.7
Ağaç ürünleri sanayii	47	5.2	172	4.6
Bina ve inşaat sanayii	37	4.1	138	3.7
Kimya sanayii	4	0.5	20	0.6
Kâğıt ve basım sanayii	3	0.4	17	0.5
Toplam	898	100.0	3729	100.0

Kaynak: DİE, 1927 Sanayi Sayımı.

1927 sanayi sayımına göre Türkiye'de 65 245 sanayi tesisi bulunmakta ve bu tesislerde 256 855 kişi çalışmaktadır. Isparta ilinde bulunan işletme sayısı ve bu işletmelerde çalışan işçi sayısının Türkiye içindeki oranı %1.4'dür. Bu dönemde Isparta ilinde işletme başına ortalama 4.1 işçi düşmesi sanayinin küçük işletmelerden oluştuğunu göstermektedir.

Çizelge 4. Isparta ilinde ilçeler itibarıyla sanayi kollarına göre işletme ve çalışan sayıları (1927)

İlçeler	Gıda sanayii		Maden işl. ve metal sanayii		Dokuma ve giyim sanayii		Ağaç ürünleri sanayii		İnşaat sanayii		Kâğıt ve basım sanayii		Kimya sanayii	
	*A	*B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Merkez	237	606	68	157	48	1774	24	53	20	92	3	17	3	19
Eğirdir	56	82	43	83	8	30	7	99	-	-	-	-	-	-
Uluborlu	51	66	19	22	12	65	1	1	3	6	-	-	-	-
Ş.Karaağaç	43	103	11	22	11	21	-	-	9	18	-	-	-	-
Yalvaç	141	259	39	92	20	-	15	19	5	22	-	-	1	1
Toplam	528	1116	180	376	99	1890	47	172	37	138	3	17	4	20

Kaynak: DİE, 1927 Sanayi Sayımı

*A:İşletme Sayısı, B: İşçi Sayısı

1927 yılında Isparta ili imalat sanayisinin Merkez ve Yalvaç ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Merkez ilçede Isparta, Yalvaç ilçesinde de Yalvaç ilçe merkezi sanayinin geliştiği yerlerdir. Bu yılda Isparta ve Yalvaç ilçe merkezleri, çalışma alanında bulunan imalat sanayii işletmelerinin %70'ini ve bu işletmelerde çalışanların da %84'ünü barındırmaktadır. Merkez ve Yalvaç ilçelerindeki işletmeler, diğer ilçelerde bulunan işletmelere oranlara daha büyüktür (Çizelge 4).

Araştırma alanında özellikle dokuma sanayiinde genelde ev tipi veya fazla olmasa da atölye tipi işletmelerin yaygın olması imalat sanayininin küçük işletmelerden oluşmasının başlıca nedenidir. Gerek sadece halı dokuyan, gerekse boş zamanlarında ek bir uğraş olarak halı dokuyan kişiler evlerinde bu işi kolayca yapabilmektedir. Bu nedenle çalışan sayılarının 1927 sayımında belirtildiği gibi 1 890 kişi değil de daha fazla olduğu tahmin edilmektedir.

Merkez ilçede bulunan 403 işletmenin 237'si gıda, 68'i maden-metal işleme ve 48'i de dokuma ve giyim sanayiine aittir. 2 718 işçinin 606'sı gıda, 1 774'ü dokuma ve giyim, 338'i de diğer sanayilerde çalışmaktadır. Ağaç ürünlerine ait işletmelerde çalışanların büyük bir bölümü orman alanlarının geniş yer kapladığı Eğirdir ve Merkez ilçelerde bulunmaktadır (Çizelge 4).

1927 yılında her ilçede gıda, maden-metal işleme, dokuma ve giyim (Şarkikaraağaç'ta ağaç ürünleri sanayii, Eğirdir'de ise inşaat sanayii hariç) sektörleri bulunmaktadır. Aynı yılda kâğıt ve basım sanayii sadece Merkez ilçede, kimya sanayii ise Merkez ve Yalvaç ilçelerinde kurulmuştur.

1927 sanayi sayımına göre Isparta ilinde bulunan işyeri sayısı, Afyon ve Antalya illerinden az iken Burdur ilinden daha fazladır. Ancak işyerlerinde çalışan işçi sayıları incelendiğinde Isparta ili, halı dokumacılığının gelişmiş olması nedeniyle, diğer illerden daha fazla çalışan sayısına sahiptir. Bu

yılda Afyon ilinde, dokuma sanayiinde 157 işyerinde 397 işçi çalışmasına karşın Isparta ilinde 99 işyerinde 1 890 kişi çalışmaktadır (Çizelge 5).

Çizelge 5. Isparta ve komşu illerde imalat sanayiinde işyeri ve çalışan sayıları (1927)

İller	İşyeri sayısı	Çalışan sayısı
Isparta	898	3729
Afyon	902	2292
Antalya	966	2605
Burdur	391	1502

Kaynak: DİE, 1927 Sanayi Sayımı.

Çizelge 6. Isparta ve komşu illerde sanayi kollarına göre işyeri ve çalışan sayıları (1927)

İller	Gıda sanayii		Maden işl. ve metal sanayii		Dokuma ve giyim sanayii		Ağaç ürünleri sanayii		İnşaat sanayii		Kağıt ve basım sanayii		Kimya sanayii	
	*A	*B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
Isparta	528	1116	180	376	99	1890	47	172	37	138	3	17	4	20
Afyon	412	1005	200	504	157	397	109	286	20	91	-	-	3	4
Antalya	458	977	219	443	42	344	201	685	41	136	-	-	4	9
Burdur	170	367	89	333	29	559	40	94	37	80	-	-	23	60

Kaynak: DİE, 1927 Sanayi Sayımı

*A: İşletme Sayısı, B: İşçi Sayısı

1927 yılında sanayinin sektörlere dağılımı komşu illere göre incelendiğinde hemen bütün illerde işyeri sayısı, gıda sanayiinde diğer sanayi kollarından daha fazla olduğu görülmektedir. İşyeri sayısı açısından; gıda sanayiinde Isparta ve Antalya, maden işleme ve metal sanayiinde Antalya ve Afyon, dokuma sanayiinde Afyon ve Isparta, ağaç ürünleri sanayiinde ise Antalya ve Afyon ön plânda yer almaktadır (Çizelge 6).

1927 sanayi sayımına göre araştırma alanında bulunan 898 işletmenin yaklaşık %95'i (849) 5 ve altında işçi çalıştıran küçük işletmelerdir. Bunlardan sadece bir kişi veya aile efradının çalıştığı tesisler ise toplam işletme sayısının %53'ünü oluşturmaktadır. 6-10 kişi çalıştıran işletmelerin sayısı ise 32'dir. Bunların büyük bir çoğunluğu gıda ve inşaat sanayiinde bulunmaktadır.

Çalışma alanında bu dönemde 10 ve üzerinde işçi çalıştıran işletme sayısı ise 17'dir. Bu işletmelerin 13'ü dokuma ve giyim, 3'ü orman ürünleri ve 1 işletme de kâğıt ve basım sanayiinde faaliyet göstermektedir. 1927 yılı sayımında 100 kişi ve üzerinde işçi çalıştıran 3 sanayi kuruluşu vardır. Bunların tamamı dokuma ve giyim sanayiine ait işletmelerdir. Bunlardan biri 1924 yılında kurulan Isparta İplik Fabrikası Türk AŞ, diğeri özel bir iplik fabrikası ve bir diğeri de 1927 yılında kurulan Isparta Debbegat Sanayii ve Ticaret AŞ'dir (Sanayi ve Ticaret Odası İstatistikleri, 2000).

1924 yılında inşasına başlanan ve 1926 yılında işletmeye açılan Isparta İplik Fabrikası, 1943 yılında Sümerbank tarafından satın alınarak Sümer Halı AŞ olarak çalışmaya devam etmiştir. Ancak 1927 yılında Isparta ve çevresinin iplik ihtiyacını mevcut fabrikalar karşılayamadığından gerekli olan iplik, İzmir ve Uşak'taki iplik fabrikalarından sağlanmaktaydı. Diğer taraftan Isparta Debbegat Fabrikasında yılda 6 000 adet deri işlenmiş ayrıca 1929 yılında Yalvaç Deri Sanayii adında bir fabrika daha Yalvaç ilçe merkezinde kurulmuş fakat sermaye yetersizliği nedeniyle üretime geçememiştir.

Çalışma alanında cumhuriyetin ilk yıllarında gıda sanayiinde; 1 un fabrikası, 1 rakı fabrikası (Güzel Isparta Rakı Fabrikası-1928) ve 1 de şarap fabrikası (Güzel Isparta Şarap Fabrikası-1936) işletmeye açılan diğer fabrikalardır (Sanayi ve Ticaret Odası İstatistikleri, 2000).

“Cumhuriyetin kurulmasından sonra geçen ilk 10 yılda, özel girişime dayalı liberal bir ekonomi politikası izlenmiş, özel sektör korunarak teşvik edilmiş ve sanayileşmeye de öncelik verilmiştir. Kamu kesimi bu 10 yıllık süre içinde, piyasa ekonomisinin çalışması için gerekli olan kurumsal ve yasal düzenlemeleri yapmış fakat o günkü ekonomik şartlar, sermaye yetersizliği, girişimci azlığı, nitelikli işgücü eksikliği, diğer ülkelerle rekabet gibi sebeplerle özel sektör eliyle sanayileşmede başarıya ulaşamamış ve bu sektördeki büyüme diğer sektörlerin gerisinde kalmıştır” (Karluk, 1999:219).

Türkiye'de 1923-1932 döneminde izlenen ekonomik politikalar istenilen başarıyı gösteremeyince devlet kendisi kalkınma hamlesine girişmiştir. Devletçilik politikası çerçevesinde devlet öncülüğünde plânlı sanayileşme başlatılmıştır. Devlet kendi hammaddelerini işleyen sanayiye

kurarak kalkınmayı amaçlamıştır. Bu politika çerçevesinde 1. Beş Yıllık Sanayi Plânına göre Türkiye’de işletmeye açılan 20 tesisten, 2’si Isparta ilinde hizmete girmiştir. Bunlar Isparta Gülyağı Fabrikası ile Keçiborlu Kükürt Fabrikası’dır (İnan; 1972:15).

1930’larda Isparta şehrinde ilkel yöntemlerle çalışan 4 imbikhane⁹ ile il merkezi ve ilçelere dağılmış 60 kadar taktirhane¹⁰ bulunmaktaydı. Ancak sonraları artan gül üretimini değerlendirmek ve kaliteyi yükseltmek amacıyla 1935 yılında Isparta Gülyağı Fabrikası kurulmuştur. Yine Keçiborlu kükürt yataklarını daha verimli kullanmak amacıyla da 1934 yılında Keçiborlu Kükürt İşleme tesisleri hizmete girmiştir. Bu iki fabrikadan başka devlet tarafından 1935 yılında kurulan gülyağı fabrikasının yanına, Fransızlar tarafından 10 yıl sonra Gülcüler İstihsal ve Satış Kooperatifine devredilmek üzere SITA gülyağı fabrikası (1952) açılmıştır (Gülbirlik, 1999).

Gülcüler İstihsal ve Satış Kooperatifi, 1954 yılında Gülbirlik olarak isim değiştirmiştir. Gülbirlik’in kurulmasıyla birlikte Isparta ilinde modern yöntemlerle gülyağı üretimine başlanılmıştır. Bu dönemde Gülbirlik fabrikalarının yanı sıra özel işletmeye ait gülyağı fabrikaları da açılmıştır. Keçiborlu ilçesinin Senir kasabasında 1963 yılında işletmeye açılan Robertet Gülyağı ve İtiryat Fabrikası bunlardandır (Sanayi ve Ticaret Odası İstatistikleri, 2000).

1927 sanayi sayımına göre Isparta ilinde orman ürünleri sanayiinde 1 adet kereste fabrikası bulunmaktaydı. Bu fabrika, Eğirdir ilçesinde yer almakta ve 50 kişiden fazla işçi çalıştırmaktaydı. Daha sonra 1945 yılında Orüs Orman Ürünleri Sanayii adında yine Eğirdir ilçesinde bir fabrika daha kurulmuştur. 1932’de Teşvik-i Sanayi Kanunundan yararlanan 4 işyerinden biri de orman ürünleri sanayisine aittir. Bu yasadan yararlanan kuruluşların oluşturduğu 200 837 TL. katma değer de %21.9’u orman ürünlerinden sağlanmıştır (Yurt Ans., 1984: 3555-3556).

1941 Teşvik-i Sanayi kanunundan yararlanan 7 işyerinden 2’si yün ipliği işletmesi, 1’i de Keçiborlu Kükürt İşletmesidir. Yasadan yararlanan işyerlerinden 1 551 298 TL. katma değer sağlanmış, bunun %82.9’u yün ipliği işyerlerinden, %11.6’sı da Kükürt işletmesinden elde edilmiştir (Yurt Ans., 1984: 3555-3556).

Isparta Merkez ilçede dolayısıyla Isparta şehrinde 1927-1964 yılları arasında faaliyette olan bazı fabrikalar ise; Isparta Merkez Elektrik Fabrikası, Dere Un Fabrikası, Lütfi Sezgin Un Fabrikası, Kurtuluş Kereste Fabrikası, Terakki Kollektif Şirketi Kereste Fabrikası, Aras İnşaat ve Isparta İplik-Boyahane İmalathanesi’dir (Isparta Valiliği, 1973 İl Yıllığı).

Çizelge 7. Isparta ilinde kuruluş yıllarına göre işletme sayıları

Sanayi kolları*	1940 öncesi	1940-1950	1951-1960	1961-1963	Bilinmeyen	Toplam
Gıda maddeleri sanayii	-	-	1	-	1	2
Dokuma ve giyim sanayii	3	-	10	6	-	19
Ağaç ve mantar ürünleri sanayii	-	1	-	-	-	1
Matbaacılık	-	-	-	1	-	1
Toplam	3	1	11	7	1	23

Kaynak: DİE, 1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı.

*10 kişi ve üzeri işçi çalışan.

Isparta ilinde 1927 sanayi sayımında 17 olan 10 ve üzerinde işçi çalıştıran işletme sayısı, 1964 sanayi sayımında 23’e yükselmiştir. Bunlardan 19’u dokuma, 2’si gıda, 1’i orman ürünleri sanayiinde ve 1’i de matbaa alanında faaliyet gösteren işletmelerdir (Çizelge 7).

1964 yılında 10 ve üzerinde işçi çalıştıran işletme sayısı Isparta ilinde 23, Afyon’da 17, Antalya’da 11 ve Burdur’da 4’dür. Çalışan sayıları bakımından ise Antalya ili 1 840 kişi ile Isparta (1 005 kişi), Burdur (1 014 kişi) ve Afyon (623 kişi) illerinden daha fazla çalışan sayısına sahiptir. Bunda kamu sektörünün rolü büyüktür. 1964 yılında Türkiye’de bulunan sanayi tesislerinin %0,76’sı Isparta ilinde yer almaktadır. Bu oran Afyon’da 0.56, Antalya’da 0.36 ve Burdur’da 0.13’tür (Çizelge 8).

Çizelge 8. Isparta ve komşu illerin işyeri ve çalışan sayıları (1964)

İller	İşyeri sayısı*			Çalışan sayısı		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Isparta	2	21	23	256	749	1005
Afyon	1	16	17	301	322	623
Antalya	2	9	11	1613	227	1840
Burdur	2	2	4	979	35	1014
Türkiye	237	2775	3012	32544	140457	184985

Kaynak: DİE., 1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı.

*10 kişi ve üzeri işçi çalıştıran.

Çizelge 9. Isparta ilindeki sanayi işletmeleri ve çalışan sayıları (1964)

Sanayi Kolları	Kamu		Özel		Toplam	
	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı	İşletme sayısı	Çalışan sayısı
Gıda maddeleri sanayii	-	-	2	55	2	55
Dokuma ve giyim sanayii	1	242	18	691	19	933
Ağaç ve mantar ürünleri sanayii	1	14	-	-	1	14
Matbaacılık	-	-	1	3	1	3
Toplam	2	256	21	749	23	1005

Kaynak: DİE., 1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı

1964 sanayi sayımı sonuçlarına göre araştırma alanında 10 ve üzeri işçi çalıştıran 23 işyerinden 2'si kamuya, 21'i de özel sektöre aittir. Bu dönemde Isparta ilinde kamu sektöründeki 2 fabrikada 256 kişi, özel sektörde yer alan 21 işyerinde ise 749 kişi olmak üzere toplam 1 005 işçi çalışmaktadır. Kamu sektörüne ait fabrikalardan biri Isparta İplik Fabrikası Türk AŞ., diğeri de Orüs Orman Ürünleri Fabrikası'dır. Özel sektörde bulunan 21 işletmenin 18'i dokuma ve giyim sanayiine aittir. Bu, 19. yy. sonlarında olduğu gibi 1960'lı yıllarda da sanayinin önemli bir bölümünün dokuma sanayiine ait olduğunu göstermektedir (Çizelge 9).

1980 Sanayi Sayımı verileri incelendiğinde; 1964 Sanayi Sayımında Isparta ilinde 23 olan büyük işyeri sayısı 1980 yılında 50'ye, 1 005 olan çalışan sayısı da 3 653'e yükseldiği görülmektedir. Bu artış diğer illerde de gözlenmektedir. Bu yılda Afyon'da 44, Antalya'da 60 ve Burdur'da da 26 tesis bulunmaktadır. 1964 yılında işyeri sayısı Isparta ilinde diğer illerden daha fazla iken, 1980 yılında Antalya ili öne çıkmıştır. Yine 1964 yılında Isparta ilinde çalışan işçi sayısı Afyon'dan fazla iken, 1980 yılında Afyon ili de Isparta'yı geçmiştir (Çizelge 10).

Çizelge 10. Isparta ve komşu illerin işyeri ve çalışan sayıları (1980)

İller	İşyeri sayısı*			Çalışan sayısı		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Isparta	4	46	50	1669	1984	3653
Afyon	6	38	44	3560	1180	4740
Antalya	10	50	60	2868	4813	7681
Burdur	4	22	26	1143	743	1886

Kaynak: DİE., 1980 Sanayi ve İşyerleri Sayımı.

*10 kişi ve üzeri işçi çalıştıran.

DİE tarafından 1980 ve 1992 yıllarında yapılan Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama Sonuçlarına göre; Isparta ilinde 1-9 işçi çalıştıran küçük imalathanelerde 1980 yılında 1.830 işyerinde 3 592 kişi çalışmakta iken 1992 yılında 1 393 işyerinde 2 892 kişi çalışmaktadır. 1980 ile 1992 yılları arasında işyeri ve çalışan sayısında belli ölçüde azalma olmuştur (Çizelge 11). Özellikle gıda maddeleri, tekstil ürünleri ve metal eşya ve makine imalatında faaliyet gösteren işletmelerde ve bunların çalışan sayısında önemli ölçüde düşüşler olmuştur. Bunda Isparta ilinde yaygın olarak görülen küçük aile işletmeleri ile özellikle tekstil sanayisinin dokumacılık kolunda yer alan atölye tipi imalathanelerin kapanması etkili olmuştur. Çalışma alanında önceleri yaygın olarak yapılan halı dokumacılığının ekonomik olma özelliğini kaybetmesi ve bu uğraştan daha da ticari gelir getiren çeşitli kaynakların ortaya çıkmasının da rolü büyük olmuştur.

Çizelge 11. Isparta ilinde çeşitli imalat sanayii kollarına göre işyeri ve çalışan sayısı (1980-1992)

Sanayi kolları*	1980		1992	
	İşyeri sayısı	Çalışan sayısı	İşyeri sayısı	Çalışan sayısı
Gıda maddeleri	163	335	150	377
Tekstil ürünleri	715	1359	495	901
Ağaç ürünleri	308	594	383	888
Kağıt ürün., basım ve yayım ürünleri	22	57	28	58
Kimya, plastik ve kauçuk ürünleri	19	39	15	54
Taş ve toprağa dayalı ürünleri	40	106	30	77
Metal eşya ve makine imali	553	1084	264	479
Diğerleri	10	18	28	58
TOPLAM	1830	3592	1393	2892

Kaynak: DİE, 1980-1992 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama Sonuçları.

*1-9 işçi çalıştıran işletmeler.

Araştırma alanında sektörlere göre hem işyeri hem de çalışan sayıları kıyaslandığında 1980 ve 1992 yıllarında tekstil sanayiinin diğer sanayi kollarına oranla ön plâna çıktığı görülmektedir. 1980 ve 1992 yılları verilerine göre küçük imalat sanayinde yer alan işyeri ve çalışanların yaklaşık %40'ı tekstil sektöründe bulunmaktadır. Tekstil sanayiini ağaç ürünleri, metal eşya ve makine imalatı sektörleri takip etmektedir. Bu sektörler, tüm imalat sanayiinin 1980 yılında %85'inden, 1992 yılında %70'inden fazlasını oluşturmaktadır (Çizelge 11).

1992 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Büyük İmalat Sanayi Sonuçlarına göre; çalışma alanında 30 büyük işletme bulunmaktadır. 1980 yılında 1992 yılına göre işletme sayısının fazla olmasında; 1980 yılında 10 ve üzerinde işçi çalıştıran işletmeler büyük işyeri sayılmasına karşın, 1992 yılında özel sektörde yer alan ve 25 ve üzeri işçi çalıştıran işyerleri büyük işletme olarak kabul edilmesindedir. Bunun için 1980 yılında 50 tesisde 3 653 kişi çalışmakta iken 1992 yılında 30 tesisdeki çalışan sayısı 3 126 kişidir.

1980 ve 1992 sanayi sayımlarında bazı işletmelerin çalıştırdıkları işçi sayılarını vermemeleri veya gizli tutmaları nedeniyle çalışanların sayısı tam olarak yansıtılmamıştır.

1980 ve 1992 sayım dönemlerinde çalışma alanında küçük imalat sanayiinde olduğu gibi büyük imalat sanayiinde de tekstil sanayii hem işyeri hem de çalışan sayısı açısından başta gelmektedir. Bunda geçmişte ve günümüzde geleneksel olarak dokumacılığın yapılmasının ve ilin hayvansal hammadde (kıl, yapağı, deri, ...) açısından uygun olanaklara sahip olmasının rolü büyüktür. Tekstil sanayiini taş ve toprağa dayalı sanayii ile ağaç ürünleri sanayii takip etmektedir.

Çizelge 12. Isparta ve komşu illerde işyeri ve çalışan sayısı ile katma değer (1995)

İller	İşyeri sayısı			Çalışan sayısı			Katma değer (.000)		
	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam
Isparta	3	54	57	583	3154	3737	79	5447	5526
Afyon	10	104	114	3080	3424	6504	1754	2787	4541
Antalya	5	55	60	1468	4108	5576	1297	3159	4456
Burdur	4	38	42	1298	1492	2790	1355	799	2155

Kaynak: DİE, Yıllık İmalat Sanayi İst.

1995 yılında Isparta ili, işyeri ve çalışan sayısında Afyon ve Antalya illerinin gerisine düşmesine karşın 1995 yılında Isparta ili, üretilen katma değer bakımından Afyon, Antalya ve Burdur'un önüne geçmiştir (Çizelge 12). 2000 yılında ise Isparta ili katma değer bakımından Afyon ve Antalya illerinin gerisinde yer almıştır.

İstatistikler incelendiğinde Isparta ilinde sanayileşmenin esas olarak gelişmeye başlaması 1980'li yıllardan sonra olmuştur. 1980 yılında uygulanmaya başlayan 24 Ocak kararları çerçevesinde sanayileşmeyi ve sanayi ürünlerinin dış satımını teşvik eden program ile sanayi kesimine önemli oranda kaynak sağlanmıştır (DPT, 1979:205). Böylece Isparta ilinde bu dönemden sonra sanayileşme hız kazanmıştır. Türkiye'de 1990'lara doğru ise asıl gelişmenin imalat sanayiinde olması plânlanmış ve bu dönemde özellikle dokuma ile konfeksiyon sanayiinde ihracatı artırmaya yönelik sanayi yatırımları teşvik edilmiştir (DPT, 1985:41).

Isparta ve Yalvaç Sanayi ve Ticaret Odaları ve İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü verilerine göre; 2000 yılında hâlâ işletmede olan, 25 ve üzerinde işçi çalıştıran sanayi tesislerinden 1960 öncesi kurulmuş 4, 1961-1970 arasında kurulmuş 8 ve 1971-1980 arasında kurulmuş 9 işletme bulunmakta

iken 1981-1990 arasında 24 ve 1991-2000 arasında 55 tesis işletmeye açılmıştır. 1980 sonrası hizmete giren tesisler işletmede olan tesislerin %78'ini oluşturmaktadır (Çizelge 13; Şekil 2).

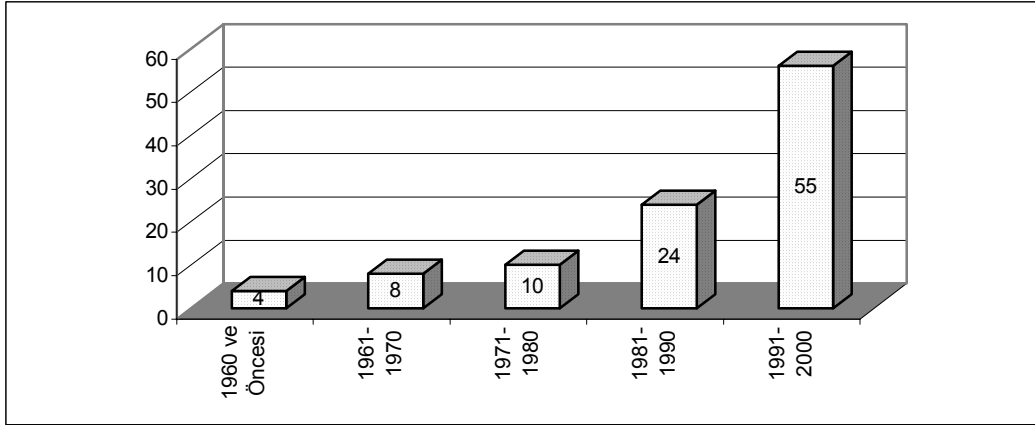
Çizelge 13. Isparta ilinde sanayi kollarına göre işletme sayılarının gelişimi (2000)

Sanayi kolları*	İşletme sayısı	1960 Öncesi	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991- 2000
Gıda	15	-	2	2	3	8
Kozmetik	5	1	1	-	2	1
Orman	13	1	2	1	2	7
Tekstil	47	1	2	3	11	30
Taş ve toprağa dayalı	15	1	1	1	5	7
Diğer	6	-	-	3	1	2
Toplam	101	4	8	10	24	55

Kaynak: İsp. San. ve Tic. İl Md, San. ve Tic. Odası.

*25 kişi ve üzeri işçi çalışan

Araştırma alanında 1980'li yıllarda gelişmesi hızlanan Isparta ilinin sanayileşme sürecinde, 1992 yılında açılan Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi'nin de önemli katkıları olmuştur. Sanayi Bölgesinde 2000 yılında işletmede olan tesis sayısı 27'ye yükselmiştir. Bu tesislerin 11'i 25 ve üzeri işçi çalıştırmaktadır. Ayrıca Organize sanayi bölgesinde açılan tesislerden başka Isparta şehri ve çevresinde, Yalvaç, Atabey, Aksu, Senirkent, Gönen ve Eğirdir ilçelerinde toplam 44 fabrika daha 1980'li yıllardan sonra hizmete girmiştir.

Şekil 2. Isparta ilinde işletmede olan sanayi tesislerinin kuruluş yıllarına göre durumu (1923-2000)

4. Sanayinin Günümüzdeki Yapısı

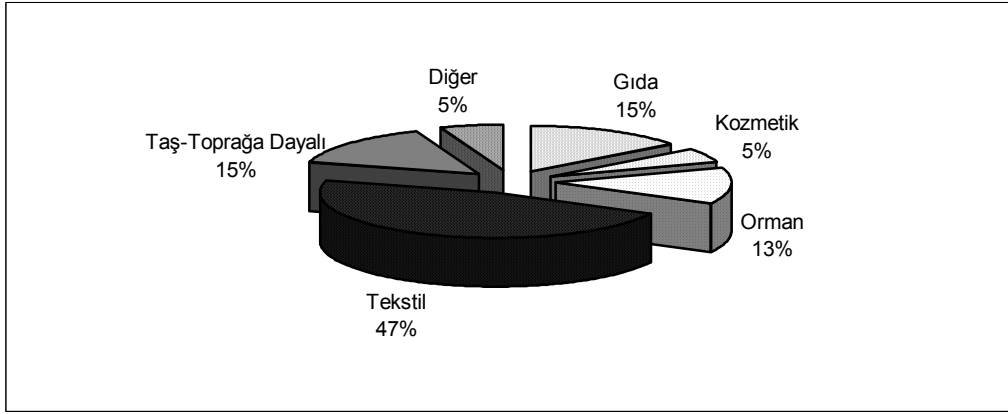
Isparta ve Yalvaç Sanayi ve Ticaret Odası ile İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü kayıtlarına göre; Isparta ilinde 2000 yılı itibariyle 10 ve üzeri işçi çalıştıran işletme sayısı 187'dir. Bu tesislerin %13'ü (27 adet) 1992 yılında hizmete açılan organize sanayi bölgesinde bulunmaktadır. Isparta ilinde organize sanayi bölgesinde bulunan işletmeler ayrı tutulduğu takdirde sanayi sektörleri arasında 62 işletme ile tekstil sanayii başta gelmektedir. Tekstil sanayini 31 işletme ile gıda, 18 işletme ile orman ürünleri, 20 işletme ile taş ve toprağa dayalı, 10(+5¹¹) işletme ile kozmetik ve 19 işletme ile de çeşitli sektörlerdeki sanayi tesisleri takip etmektedir. 10 ve üzerinde işçi sayısına sahip olan bu tesislerin %50'sine yakın bir bölümü gıda ve tekstil sanayisinde hizmet vermektedir.

Çizelge 14. Isparta ilinde sanayi kollarına göre işletme ve işçi sayıları (2000)

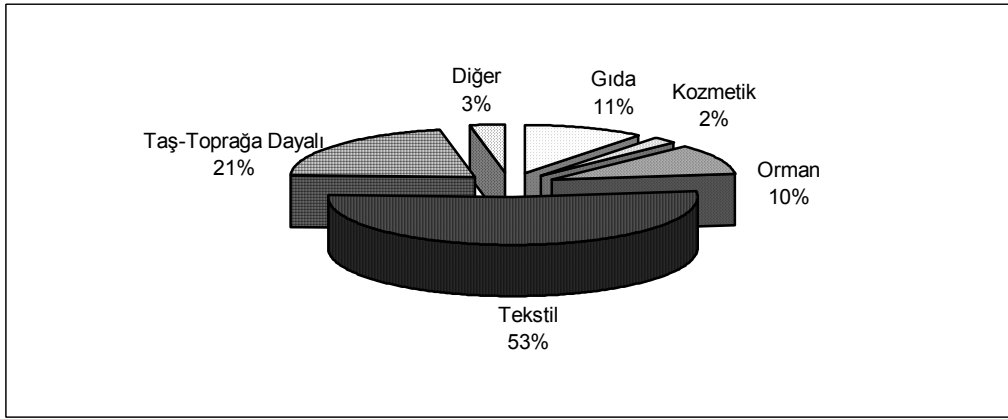
Sanayi kolları*	İşyeri sayısı		İşçi sayısı	
	Adet	%	Adet	%
Gıda	15	15	818	11
Kozmetik	5	5	155	2
Orman	13	13	799	10
Tekstil	47	46	4040	53
Taş ve toprağa dayalı	15	15	1630	21
Diğer	6	6	240	3
Toplam	101	100	7682	100

Kaynak: İsp. San. ve Tic. İl Md, San. ve Tic. Odası.

*25 kişi ve üzeri işçi çalışan

Şekil 3. Isparta ilinde sanayi kollarına göre işletmelerin dağılışı (2000)

Şekil 4. Isparta ilinde sanayi kollarına göre çalışanların dağılışı (2000)

Çalışma alanında 25 ve üzeri işçi çalıştıran işletme sayısı ise 101'dir. Bu işletmelerin 47'si tekstil, 15'i gıda, 15'i taş ve toprağa dayalı, 13'ü orman, 5'i kozmetik ve 6'sı da diğer sanayi kollarına aittir (Çizelge 14; Şekil 3-7). Bu sanayi tesislerinde toplam 7 682 kişi çalışmaktadır. Bunların 4 040'ı tekstil, 1 630'u taş ve toprağa dayalı, 818'i gıda, 799'u orman ürünleri ve 395'i de diğer sanayi kollarında bulunmaktadır (Çizelge 14; Şekil 4-7).

Çizelge 15. Isparta ilinde sanayi kollarının işletme büyüklüklerine göre dağılışı (2000)

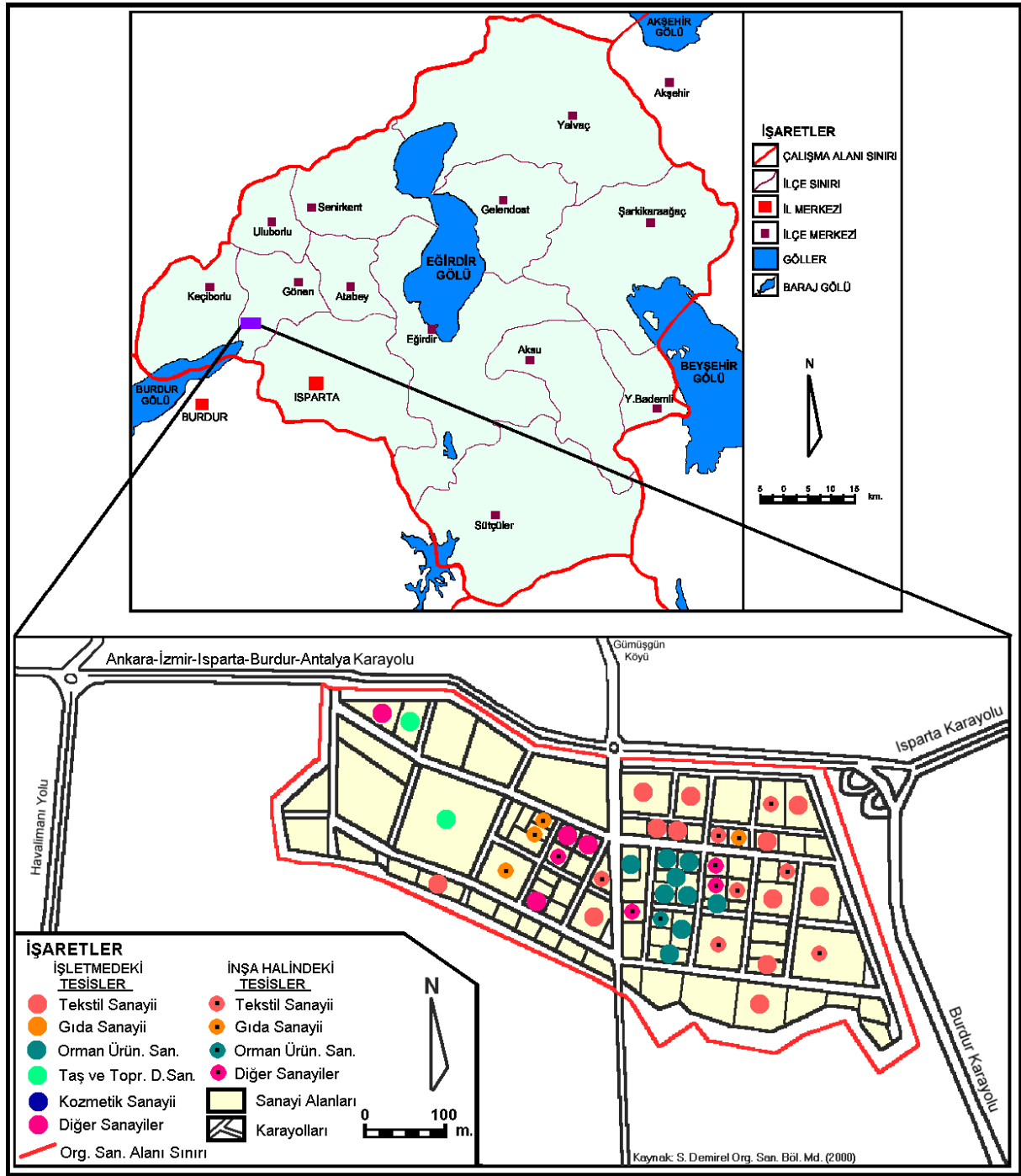
Sanayi kolları	25-50 kişi	51-75 kişi	76-100 kişi	101-250 kişi	251- + kişi
Gıda	10	4	-	1	-
Kozmetik	5	-	-	-	-
Orman	10	1	1	-	1
Tekstil	28	9	3	4	3
Taş ve toprağa dayalı	9	4	1	-	1
Diğer	4	1	-	1	-
Toplam	66	19	5	6	5

Kaynak: Isp. San. ve Tic. İl Md, San. ve Tic. Odası.

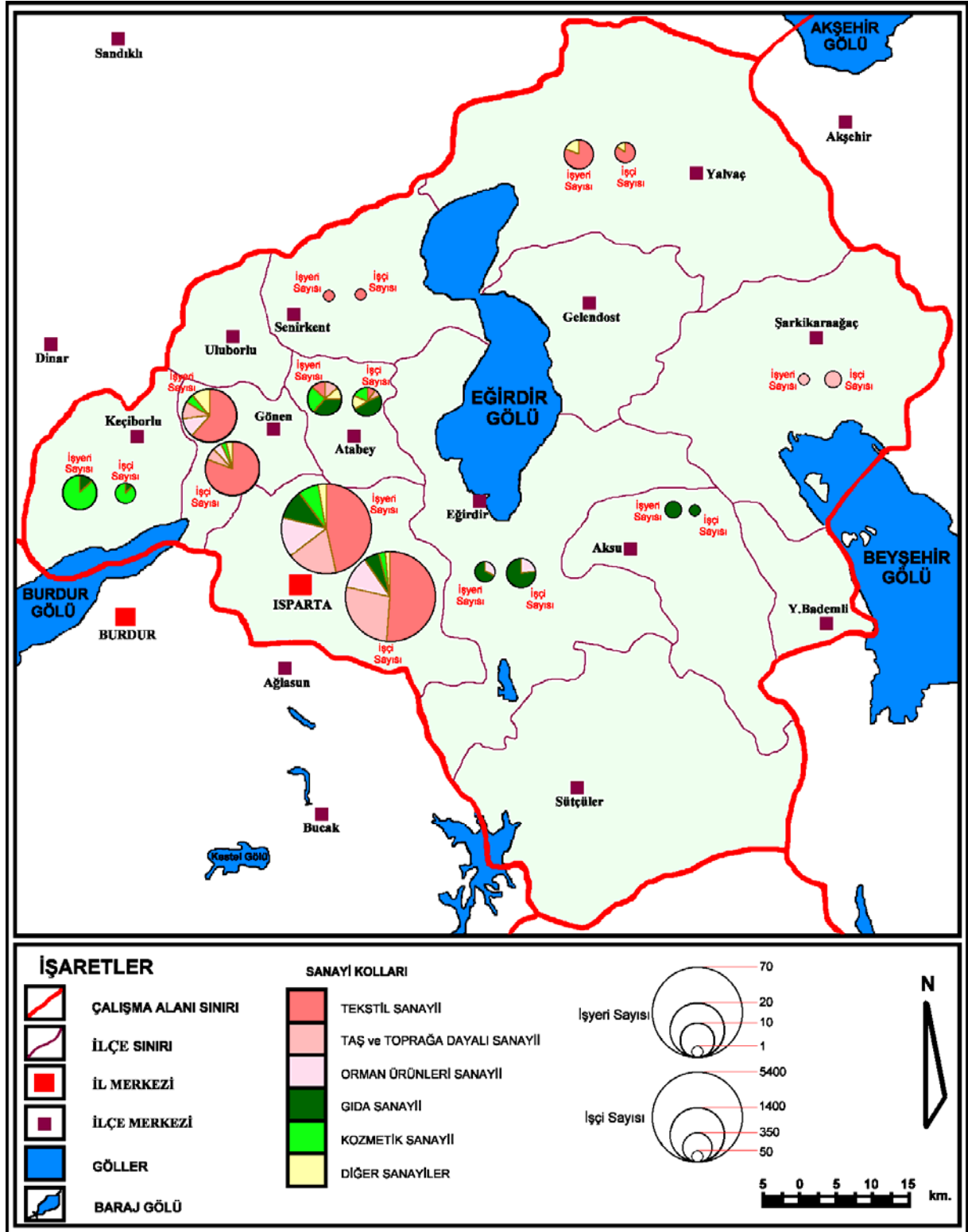
*25 kişi ve üzeri işçi çalışan.

Isparta ilinde yer alan 101 işletmenin 66'sı 25-50 kişi, 19'u 51-75 kişi, 5'i 76-100 kişi arasında işçi çalıştırmaktadır. 25-100 arasında işçi çalıştıran 90 işletme, çalışanların %84'ünü, 101 ve üzeri işçi çalıştıran 11 işletme ise %16'sını oluşturmaktadır. Yine bu işletmelerde çalışan 7 682 kişinin %49'u 100'ün üzerinde işçi çalıştıran 11 işletmede, %51'i ise 100 ve altında işçi çalıştıran 90 işletmede çalışmaktadır (Çizelge 15).

Çalışma alanında 101 ve üzerinde işçi çalıştıran 11 fabrikanın 7'si tekstil, 2'si taş ve toprağa dayalı, 1'i orman ürünleri ve 1'i de gıda sanayiinde faaliyet göstermektedir (Çizelge 15). Yine bu işletmelerin 7'si Isparta (Merkez), 2'si Gönen, 1'i Eğirdir ve 1'i de Şarkikaraağaç ilçelerinde

Şekil 6. Isparta Süleyman Demirel organize sanayi bölgesi yerleşme plânı (2000)

Şekil 7. Isparta ilinde sektörlere göre işyeri ve çalışan sayıları (2000)

5. Sonuç

Araştırma alanında Selçuklular döneminden başlamak üzere pamuklu ve yünlü dokumacılık yanında kunduracılık, mutafılık ve keçecilik 19. yy.'ın sonlarına kadar yapılmıştır. Özellikle halı dokumacılığı ve boğası denilen ince pamuklu dokumacılık eskiden beri önemini koruyan el sanatları arasında yer almıştır. Ayrıca sabunhane, tahunhane ve boyahane gibi çeşitli işyerleri de el sanatlarını destekleyen yan kuruluşlardandı. El sanatlarından başka katran elde edilen ocaklar ile tuz imalatı

yapan işletmeler bulunmaktaydı. Yine eskiden beri Isparta ve yöresinde ekonomik olarak uğraşılan diğer bir sanayi kolu ise tabaklıktı. Isparta ve çevresinden sağlanan deriler buralarda işlenmekte ve bu derilerden sahtiyan, kösele ve kunduracılıkta faydalanılmaktaydı. Isparta ilinde 19. yy. sonlarında ve 20. yy. başlarında ilkel yöntemlerle üretime geçen diğer bir sanayi ise kozmetik sanayii idi. İlkel usullerle imalat yapılan imbikhanelerde gülyağı üretilmekteydi.

Isparta ilinde ilk kurulan fabrika, Isparta İplik Fabrikası'dır. 1924 yılında işletmeye açılan bu fabrika, yörenin halı ipliği ihtiyacını karşılamak için kurulmuştur. Çalışma alanında 1975-1980'li yıllara kadar sanayinin önemli bir bölümünü atölye tipi işletmeler oluşturmaktaydı. Bu atölyelerde çoğunlukla Isparta halısı dokunmakta ve halkın önemli bir kesimi bununla geçimini sağlamaktaydı. Atölyelerin yanı sıra evlerde yine en önemli uğraş halıcılıktı. Ülkemizdeki tek ve en büyük halı borsasının (pazarının) haftanın belirli günlerinde Isparta şehrinde kurulmasına karşılık 1980'li yıllardan sonra halıların ekonomik ve dolayısıyla pazar değerinin düşmesi, el halıcılığının yerini yavaş yavaş makine halıcılığının alması ve ekonomik olarak daha fazla gelir getiren, ticari değeri yüksek tarımsal ürünlerin üretilmeye başlanması gibi faktörler nedeniyle, hem el halısı dokumacılığı, hem de bu el sanatında çalışan işçi sayısında önemli düşüşler yaşanmıştır.

Isparta ilinde Birinci Sanayi Plânı çerçevesinde 1934 yılında Keçiborlu Kükürt İşleme Fabrikası ve 1935 yılında da Isparta Gülyağı fabrikası kurulmuştur. Bu fabrikaları 1943 yılında Isparta İplik Fabrikası yerine açılan Sümerbank İplik Fabrikası takip etmiştir. Bu yıllardan sonra Isparta sanayinin büyük bir bölümünü dokuma ve giyim sanayinde açılan tesisler oluşturmıştır. Günümüzde ise en önemli sanayi kuruluşları tekstil, orman ürünleri ve taş-toprağa dayalı sanayi kollarında faaliyet göstermektedir.

Araştırma alanında tekstil sanayii; en fazla çalışan sayısına sahip sektör özelliği taşımaktadır. Tekstil sanayisini taş ve toprağa dayalı sanayii, gıda sanayii, orman ürünleri sanayii ve kozmetik sanayii takip etmektedir. 1980'li yıllardan sonra tarım ürünlerine dayalı olarak gelişme gösteren Isparta ili sanayisi, 1992 yılında organize sanayi bölgesinin de faaliyete geçmesiyle birlikte daha da ivme kazanmıştır. İl sanayisinde geçmişten günümüze önem kazanmış Isparta halıcılığı ve gülyağı sanayisinin geliştirilmesi ve tanıtımının daha iyi yapılması gerekmektedir. Ayrıca 1980 sonrasında önem kazanmaya başlayan meyve üreticiliğiyle¹² birlikte açılmaya başlayan gıda sanayisine ait fabrikaların sayısının çoğaltılması (özellikle meyve suyu sanayii), hem üretilen meyvenin değer kazanmasını hem de işletmeye açılan tesislerde çalışacak işçilerle birlikte sanayi sektöründe istihdamın daha fazla artmasını sağlayacaktır.

Isparta ili birinci derecede kalkınmada öncelikli iller arasında yer almadığı için yatırım teşviklerinden gerektiği ölçüde yararlanamamıştır. Bu nedenle devlet teşviklerinin Isparta iline acilen kullanılması ve birinci derecede kalkınmada öncelikli iller sınıfına alınması gerekmektedir. Bunun için öncelikle organize sanayi bölgesinde inşaatı devam eden ve halen proje aşamasında olan sanayi tesislerinin en kısa zamanda faaliyete geçirilmesi sağlanmalıdır. Böylelikle hem daha çok katma değer alınacak hem de daha çok istihdam sağlanacaktır. Halen proje aşamasında olan Isparta ve Yalvaç deri organize sanayi bölgeleri projelerinin de tamamlanması ve modern deri işleme tesislerinin açılması sağlanmalıdır. Ayrıca Isparta şehri içinde kalmış çeşitli sanayi tesisleri de organize sanayi bölgelerine taşınarak rantabl duruma getirilmelidir. Eski önemini giderek kaybetmeye başlayan Isparta halıcılığının canlandırılması ve gerek yurt içi gerekse yurt dışı piyasalarda gereken ilgiyi görmesi açısından Isparta halısının tanıtılması ve en iyi şekilde pazarlanması için çalışmalar yapılmalıdır.

Notlar

¹ Haffaflık (Kavaflık): Kundura, yemeni gibi dikicilerin imal ettiği eşyaları toptan ve perakende satan kimselerdir (Güllü; 1937:544).

² Mutaflık: Keçi kıllarının iğ ile eğirilip bükülerek elde edilen ipliklerle ilkel tezgâhlarda dokunan kıl eşyası dokumacılığı (Güllü; 1937:544).

³ Urgancılık: Kenevir bitkisinin elyafı işlenerek halat, sicim, yular ve hayvan kösteği gibi eşyaların üretilmesidir (Dilmen, 1936: 22-24).

⁴ Keçecilik: Koyunun yün ve yapağlarının dövülmesiyle yapılan sergi (Güllü, 1937:484-486).

⁵ Dikicilik: İşlenmiş derilerden, çizme, yemeni, pabuç, mest veya babba imali (Güllü, 1937:507-508).

⁶ Boğası: Pamuğun elde bükülüp evlerde basit tezgâhlarda dokunmasıyla oluşan pamuklu bez.

⁷ Sahtiyan: Boyalanmış ve cilalanmış deri.

⁸ Eđer, dizgin, başlık, semer, palan...

⁹ İmbikhane: İlkel yöntemlerle gül yağı işleyen imalathene.

¹⁰ Taktirhane: Gül toplama merkezi.

¹¹ Gülbirlik Gülyağı Fabrikaları Merkez, İslamköy, Güneykent, Aliköy, Kılıç ve Yakaören olmak üzere 6 adettir.

¹² Isparta ilinde 2000 yılı itibarıyla 574 518 ton meyve üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu üretimin 484 616 tonunu elma üretimi oluşturmaktadır. Bu ise Türkiye elma üretiminin %20.2'sidir (DİE; 2002).

Referanslar

- Akdağ, M. (1999) *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559)*, Ankara.
- Aksu, F. (1936) "Isparta'da halıcılık", *Ün Derg.*, C. 3, S. 31, s. 445-447, Isparta.
- Arıkan, Z. (1988) *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, Ege Ün. Ed. Fak., Yay. No:52, İzmir.
- DİE. (1968) *1964 Sanayi ve İşyerleri Sayımı, İmalat Sanayi*, Yay. No: 547, Ankara
- DİE. (1969) *1927 Sanayi Sayımı*, Yay. No:584, Ankara.
- DİE. (1985) *1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı*, Yay. No:1146, Ankara.
- DİE. (1985) *1980 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama Sonuçları*, yyAnkara.
- DİE. (1995) *1992 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı*, Yay. No:1827, Ankara.
- DİE. (1995) *1992 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Birinci Aşama Sonuçları*, Yay. No:1827, Ankara.
- DİE. (1995) *Türkiye İstatistik Yıllıkları*, Ankara.
- DİE. *Genel Nüfus Sayımı (2000)*, Ankara.
- DİE. (2002) *Tarımsal Yapı ve Üretim-2000*, Ankara.
- Dilmen, H. (1936) "Urgancılık", *Ün Derg.*, C. 2, S. 22, s. 336-337, Isparta.
- Dilmen, H. (1937) "Isparta'da tabaklık", *Ün Derg.*, C. 4, S. 37, s. 529-530, Isparta.
- DPT. (1979) *4. Beş Yıllık Kalkınma Plânı*, Ankara.
- DPT. (1985) *5. Beş Yıllık Kalkınma Plânı*, Ankara.
- Eldem, V. (1994) *Osmanlı İmparatorluğunun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu Yay. VII. Dizi, S. 96, Ankara.
- Faroqhi, S. (2000) *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul.
- Gülbirlik Genel Müd. *Kayıtları ve Yıllık İstatistik Raporları* (1999), Isparta.
- Güllü, Ö. (1937) "Isparta iktisadiyatının tarihsel durumuna bir bakış I-II-III-IV", *Ün Derg.*, C. 3-4, 34-38, Isparta.
- Harita Genel Komutanlığı. (1969) *1/250.000 ölçekli Topografya Haritası*, Ankara.
- Isparta Belediyesi (1995) *1/10.000 Ölçekli Isparta Şehri İmar Plânı*, Isparta.
- Isparta Sanayi ve Ticaret Odası (2000) *Isparta İli Ekonomik Raporları*, Isparta.
- Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müd. (2000) *Ekonomik Durum Raporu*, Isparta.
- Isparta Valiliği (1973) *İl Yıllığı*, Isparta.
- İnan, A. (1972) *Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin I. Sanayi Plânı-1933*, Türk Tarih Kurumu Yay., XVI. Seri, S. 14, Ankara.
- Kara, H. (1982) *Çukurova'da Endüstri*, Ankara Ün. DTCF. Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara.
- Karlık, R. (1999) *Türkiye Ekonomisi*, Beta Basım Yayım, No:607, İstanbul
- Kurmuş, O. (1974) *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Bilim Yay., İstanbul.
- Mutluer, M. (1995) *Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Denizli Sanayi*, Denizli Sanayi Odası Yay., İzmir.
- Ökçün, G. (1997) *1913-1915 Yılları Sanayi İstatistikleri*, DİE Tarihi İstatistikler Dizisi C. 4, Ankara
- Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi (2001) *Organize Sanayi Bölgesi Yerleşme Plânı*, Isparta.
- Tümertekin, E. (1958) *Sanayi Coğrafyası*, İst. Üniv. Yay. No:751, İstanbul.
- Yurt Ansiklopedisi (1984) *Isparta Maddesi*, C. 5, İstanbul.